

HET UITHANGBORD VAN ST. JORIS

door Ad Otten

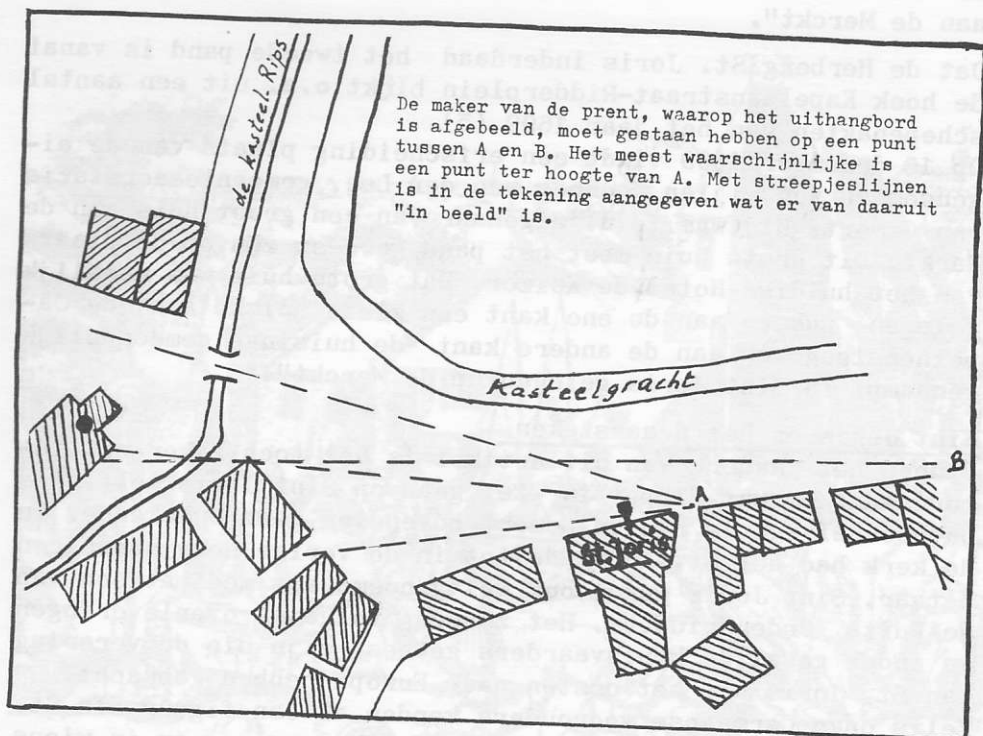
Op 31 december 1675 maakte zekere Valentijn Klotz de hier bovenstaande prent (1). Een winters dorpsgezicht van De Markt in Gemert. In het midden staat de Gereformeerde Kerk van Gemert, de brug over de Rips en verder naar achteren huizen aan het Binderseind. Rechts de buitengracht van het kasteel. Links van het kerkje (rond 1640 gebouwd als kapel van het Predikherenklooster) staat Herberg "De Wildeman" (thans Rabobank). Over "De Wildeman aan de Markt" werd al eerder geschreven in Gemerts Heem nr.63(1976). Dit artikel wil alle aandacht vestigen op een toch wel saillant detail van de afbeelding hierboven: het uithangbord uiterst links. De eerste aanblik roept vermoedens op, dat men

hier van doen heeft met het uithangbord van een herberg die gestaan moet hebben op de plaats van het huidige Hotel de Keizer. Bij minutieus onderzoek blijkt echter dat het nauwelijks afgebeelde pand links op de voorgrond het pand geweest moet zijn dat stond op de plaats waar nu het gemeentehuis staat.

De tekeningen van Valentijn Klotz - hij maakte er verschillende van Gemert, Veghel e.a. - blijken steeds tekeningen nauwkeurig in afbeelding en gemaakt in overeenstemming met de werkelijke situatie. Het is vooral daarom dat het afgebeelde uithangbord bezwaarlijk van een voorganger van "De Keizer" kán zijn. Immers, de afbeelding van Klotz geeft slechts één pand te zien tussen de waterloop De Rips en de Kapelaanstraat, terwijl gemaakte reconstructies aantonen, dat dit straatwandje reeds vanaf tenminste de zeventiende eeuw, tot in de zestiger jaren van deze eeuw, drie gevels telde (2). De maker van de prent uit 1675 moet dus gestaan hebben op een punt van waar hij slechts één gevel kón zien. Vanuit alle punten, die daarvoor in aanmerking komen, blijkt ook de voorgevel van het pand op de plaats van Hotel De Keizer, niet zichtbaar geweest te zijn.

Dat komt omdat in de gevelwand van het Ridderplein ter hoogte van de Markt twee knikken zitten. De ene zit tussen het pand-Wooldering en het gemeentehuis en de andere tussen het gemeentehuis en De Keizer. Deze knikken in de zogenaamde rooilijn kan men ook constateren op het minuutplan van het kadaster uit 1832. Daar in de Gemertse schepenprotokollen geen akten zijn gevonden, waaruit zou kunnen blijken, dat sedert 1675 "het gemene marktveld" qua afmetingen veranderde, moet men aannemen dat die rooilijn tot de invoering van het kadaster bleef zoals die was.

Wanneer men zich in 1675 begaf van de kerk, lopende langs de huizenrij, naar de markt, dan kreeg men pas zicht op meer dan één gevel (in de straatwand tussen Rips en Kapelaanstraat), wanneer men gekomen was ter hoogte van het huidige gemeentehuis. Zo gauw er ook maar iets in beeld komt van de voorgevel van het pand dat nu "De Keizer" heet, dan ziet men ook de drie gevels in de daar tegenover liggende straatwand. Dit valt gemakkelijk af te lezen uit de gereconstrueerde plattegrond (3).

Aldus komen we tot de conclusie dat het uithangbord op de prent van 1675 moet zijn van het pand dat stond op de plaats van het huidige gemeentehuis.

HERBERG "IN SINT JORIS"

Wat er precies is afgebeeld op het uithangbord is niet te zien. Wanneer men echter in de archieven duikt om wat meer te achterhalen van de plaats aan de markt waar nu het gemeentehuis staat, dan dringt zich al snel een afbeelding op. Het is de beeltenis van "Sint Joris in fel gevecht gewikkeld met een afzichtelijke draak".

Op de plaats van het gemeentehuis stond namelijk een herberg die de naam had van: "In Sint Joris".

In 1549 is er in een Bossche schepenakte al sprake van een huis St. Joris gelegen in Gemert aan de Plaats (4).

Regelmatig treft men de naam van dit huis ook aan in de Gemertse schepenprotokollen. In al die gevallen is er dan sprake

ke van een herberg annex brouwerij geheten: "In Sint Joris aan de Merckt".

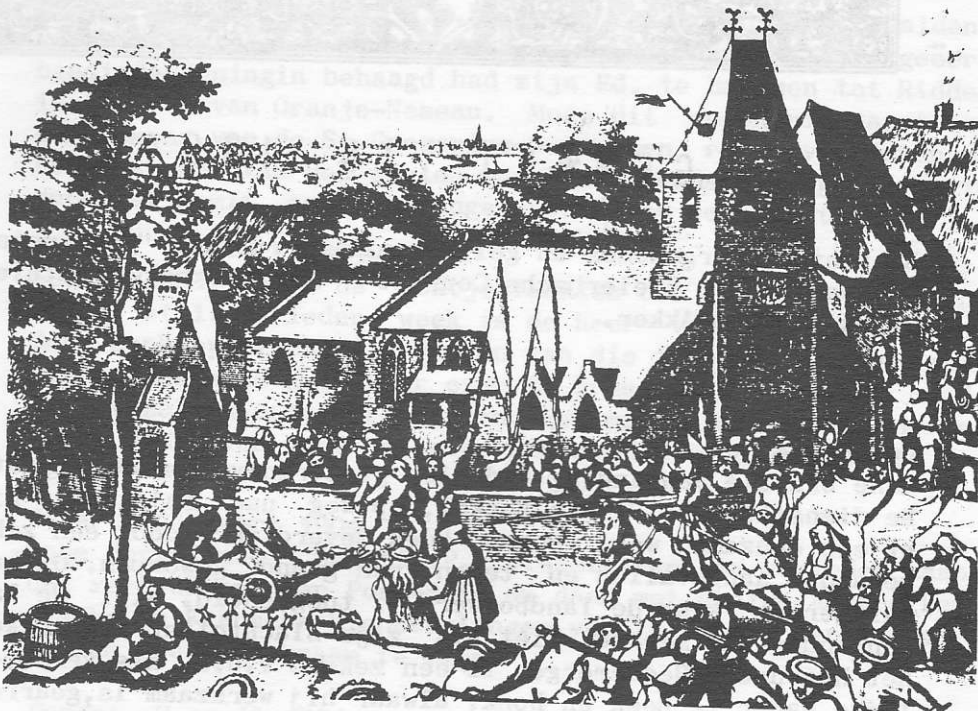
Dat de Herberg St. Joris inderdaad het tweede pand is vanaf de hoek Kapelaanstraat-Ridderplein blijkt o.a. uit een aantal schepenakten van het jaar 1699 (5).

Op 16 december 1699 vindt een erfscheiding plaats van de eigendommen van wijlen Joannes van der Lee, gemeentesecretaris van Gemert. Hij was o.a. eigenaar van een groot huis aan de Markt. Dit grote huis moet het pand geweest zijn op de plaats van het huidige Hotel de Keizer. Dat grote huis was namelijk gelegen, tussen aan de ene kant een klein huiske aan "de Capelaensteeg" en aan de andere kant "de huisinge gemeendelijk genaamt In Sint Joris gelegen op de Merckt".

Sint Joris en het draaksteken.

Binnen het kader van dit artikel is het toch zeker ook interessant om wat dieper in te gaan op Sint Joris zelf. Als patroonheilige is hij in Gemert bovendien geen onbekende. In de kerk had het St.Joriskilde tot in de vorige eeuw een eigen altaar. Sint Joris wordt ook wel genoemd als medepatroon van de Duits Ordensridders. Het zouden volgens overleveringen in ieder geval de kruisvaarders geweest zijn die de verering van St. Joris uit het oosten naar Europa hebben gebracht. Zelfs onze Germaanse voorouders kenden al een figuur als St. Joris, namelijk Siegfried die de draak versloeg en in wiens bloed de held zich waste. Zoals hiervoor geschreven, verbreidde zich pas in de tijd van de kruistochten, vanuit Byzantium, de legende van Sint Joris, die de draak versloeg en een meisje dat aan hem zou worden geofferd bevrijdde van een afschuwelijke dood. Sinds de dertiende eeuw ontwikkelde zich zowel in West-als Midden-Europa een ware cultus rond de persoon van St.Joris. De strijd met de draak blijkt ook dan pas te zijn ingevoegd in "het heilige leven" van Joris. Vanaf de veertiende eeuw ontbreekt die invoeging in geen enkele beschrijving.

Al in 1380 werd te Utrecht het spel van Sint Joris met de draak opgevoerd. Afbeeldingen van Pieter Breughel de Oude en Pieter vander Heyden (Peter Merica 1601) laten zien, dat ook in de Zuidelijke Nederlanden "Het spel met de draak" veelvuldig werd opgevoerd (6). In vele plaatsen werd bij schutterijfeesten de draak in processie meegevoerd naar de markt waar het gevecht zou plaats vinden. Als "draakstekers" moesten natuurlijk de leden van de St.Jorisbroederschap opdraven.

St. Joris en de Draak, detail uit „Kermis” van Pieter Brueghel de Oude.

Zouden de leden van het Gemertse St. Jorisgilde in het verre verleden ook de draak bestormd hebben?

Hoe het ook zij, het is naar mijn idee buiten kijf dat Sint Joris, eeuwenlang op de Gemertse markt de voorbeeldige draaksteker heeft "uitgehangen".

NOTEN:

- (1) Valentijn Klotz en Josua de Grave maakten in de winter van 1675/1676 verschillende tekeningen in Gemert en ook van andere dorpsgezichten in de regio.
- (2) Ad Otten, *De Wildeman aan de Markt, Gemerts Heem* 63, 1976, p.14-19.
- (3) De plattegrond is gebaseerd op het minuutplan van het kadaster Gemert-sectie L (1832)
- (4) Rijksarchief 's-Bosch, *Bossche Protokollen* R1351 folio 84 d.d.9.2.1549.
- (5) id. , *Rechterlijk Archief Gemert* R127 f.258; R124 19.6.1699; en R124 16.12.1699.
- (6) Jan Toorians, *Het vendelzwaaien in de historische schuttersgilden*, 1969, p.261.